

# ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.161.2-3 (477.53)

МАРИНА НОВІКОВА

(Сімферополь)

## ПОЛТАВСЬКІ СЮЖЕТИ ГРИГОРІЯ КОЧУРА

*Ключові слова:* сюжет, мотив, образ, стиль, переклад.

Біографія видатного перекладача, філолога, викладача ХХ століття Григорія Порфіровича Кочура (1908-1994) легкою не була ніколи. Ані тоді, коли хлопцем він працював разом із батьком у сільському господарстві. (Родина була козацька, проте неможна). Ані тоді, коли, скінчивши сім класів «трудової школи» (на які перетворилися «після Жовтня» колишні гімназії), мав заробляти в сусідньому містечку Мена на вступ до університету (якого тоді вже теж не було: університети було перейменовано в ІНО – Інститути народної освіти). Тим паче, нелегко було сільському хлопчаківі засвоїти науку Київського університету (або КІНО), де лекції з української та світової філології читали такі корифеї, як акад. А. Кримський, проф. С. Савченко, проф. М. Зеров [1; 2; 3].

Та чи не найдраматичніші сторінки людської й творчої біографії Григорія Кочура пов'язані саме з Полтавою. Потрапив він до Полтави досить кружлястим шляхом. По закінченні КІНО поїхав викладати світову («західну», за терміном тогочасся) літературу та теорію літератури до Молдови. Згодом переїхав до Вінниці. Почалася війна. Педінститут евакуювали до Харкова. Вважалося, що за декілька місяців «наші» виженуть гітлерівців з України, тож усі повернуться до своїх звичних місць праці та проживання. «Тимчасово» Кочура направили до Полтавського педінституту – для тієї ж роботи, за тими самими спеціальностями.

Але не так сталося, як гадалося. Окупація Полтави тривала майже два роки. Інститут, звісно, вже не працював; молодь масово вивозили до Німеччини, а жити з дружиною та двома дітьми, сином та донькою, якимсь було треба. Донька невдовзі від тих злиднів померла. Кочур улаштовується працювати до полтавського музею; паралельно йде на заробітки коректором у газеті «Голос Полтавщини» – зрозуміло, газеті «підкупаційній». Протягом 1942-1943 років устигає надрукувати там низку своїх статей, переважно ювілейних: про М. Черемшину [4], П. Верлена [5], Стендаля [7], С. Маларме [8]. Одна з тодішніх публікацій Григорія Кочура мала оглядовий перекладознавчий характер [9], дві інші – характер мистецтвознавчий [10; 11].

Усі ті публікації (на загал, сам факт «співпраці з окупантами») ляжуть у «справу Г.П. Кочура» після повернення радянської влади. Кочура буде засуджено на 10 років (та ще на 5 років обмеження у правах) і заслано на Північ, на Воркутинські вугільні шахти. Амністують (а потім реабілітують) його та його дружину вже наприкінці 1950-х. Лише після того він зможе повернути-

ся – не до Києва (попри клопотання Максима Рильського, Євгена Дроб'язка та ін.), а тільки до підкиївського Ірпеня, – й почнеться новий, теж аж ніяк не безхмарний, однак й напрочуд творчий період його біографії.

Повернімося, однак, до Полтави. Полтавські публікації Григорія Кочура донедавна залишалися «закритою зоною», оскільки засекречено було всю «підкупаційну» пресу. Тому, приміром, ці публікації не потрапили навіть до найфундаментальніших бібліографічних довідників про Кочурове життя та літературну діяльність [12; 13]. Одну з них устигли долучити до новітнього двотомника Кочурових статей, рецензій, інтерв'ю та інших літературних і перекладознавчих розвідок. Це стаття про М. Черемшину [14]. Інші статті лише почасти ввійшли до цієї збірки за пізнішими, «післяполтавськими» виданнями. Стаття про Ж.М. Ерідіа – як передрук коротенької передмови до перекладів Д. Паламарчука [15] (остання прижиттєва публікація Г.П. Кочура). Стаття про П. Верлена – теж як передмова до Верленової збірки поезій у «троїстому» перекладі М. Рильського, М. Лукаша та Г. Кочура [16]. Зовсім немає у двотомнику «полтавських» статей про С. Маларме (хоча він був улюбленцем Григорія Кочура-перекладача ще за студентські часи) та Стендаля (хоча є там Г. Флобер та Е. Золя). І навпаки, серед нещодавно відкритої частини архіву НКВС-КДБ Полтавщини, а саме серед примірників газети «Голос Полтавщини» (а вони не всі й уціліли, чи то волею обставин, чи то якоюсь іншою волею), не знайдено допоки статті про Ф. Шиллера, – певно, також ювілейної. Вона має там бути неодмінно, позаяк є про неї усні свідощтва Г. Кочура (у спогадах проф. В.Л. Скуратівського, та й моїх теж). Коли Г. Кочура питали: про що ж усе-таки він писав у тій злочасній «підкупаційній» газеті? – він відповідав: «– Ну, було там про різні ювілеї, наприклад, Шиллера...» А слідом, гірко посміхаючись (мабуть, пригадуючи свої допити «із пристрастієм»), додавав: «– Звісно, побіч були інші тексти, не тільки про Шиллера...»

Чи відрізнялися ті «кримінальні» версії Кочурових статей від версій пізніших, «легальних»? Чи «адаптував» він свої тексти до жорстких (або й жорстоких) вимог окупаційного режиму? Відповідь знайдемо хоча б у тому факті, що згадану статтю про Черемшину можна було передрукувати 66 років (!) потому, за «пострадянських» умов, – і нічогосінько в ній не змінити й не виправдовувати.

Неважко припустити, що таке могло статися не завжди. Черемшина (зарівно з іншими письменниками-об'єктами Кочурових «полтавських» друків) – класик, до того ж давно (відносно давно) померлий. (Вартий уваги, однак, свідомий вибір отих Кочурових «об'єктів». Г. Кочур наочно не хоче «підспівувати» нацистському режимові, – а за умов окупаційних це можна було би виправдати набагато легше, аніж за умов, скажімо, «застою»). Але що ж бачимо у друках, де йдеться про щось сучасніше? Може, саме там криється «кримінал», за якого Г. Кочура було так тяжко покарано?

Одну з відповідей дає рецензія (або ж «думка глядача», за власним Кочуровим висловом), що її пропонуємо нині читачеві. Названо її «На прем'єрі», тобто присвячено свіжій події у «підкупаційному» полтавському житті: постанові «Марусі Богуславки» М. Старицького у міському театрі (серпень, 1942).

Безперечно, окупаційна влада дозволила цю виставу з багатьох своєкорисних «ідеологічних» причин. По-перше, вистава знаменувала, мабуть, «розквіт української культури під німецькою орудою». По-друге, вона нібито й підтверджувала, що (за сучасним іронічним приспівом) «у Багдаді все спокійно» – жодного опору новій владі серед полтавців (а, може, й усіх українців) немає. По-третє, сигналізувала: влада ота закорінюється в Україні міцно й надовго, – інакше навіщо заходитися навколо «місцевої культури»?..

Що все це було насправді не зовсім так (або зовсім не так), мимовільно свідчать суміжні матеріали. А побіч таки були (перефразуючи Г. Кочура) тексти не тільки про Старицького. Побіч була гаряча фронтова хроніка із промовистим титулом «Сталінград». Проте, придивляючись сьогодні уважніше до Кочурового тексту, помічаємо там певний другий план – те, що в епоху «застою» назвуть Езоповою мовою. Опанував цю мову, схоже, не тільки рецензент, а й полтавський театр.

Звичайно ж, «Маруся Богуславка» – це класика. Але до того вона ще й «п'єса, у якій звучать національно-героїчні мотиви». А лейтмотив вистави (на ньому окремо зупиняється Г. Кочур) – це пісня козаків-невольників (на музику Б. Лепкого «Чуєш, брате мій»). Рецензент чомусь наполягає на тому, що пісня «характером своїм цілком належить до нашого часу». І закидає театрові: «у виконанні були заглушені до певної міри ті риси глибокого трагізму, <...> якими так вражає ця пісня». Зауваження ззовні суто естетичне, – поки ми не вчитаємо його у контексті війни та окупації... Навіть те, що «нова влада» висувала як доказ своєї невмирущості, у тому ж таки контексті читається як доказ невмирущості вільної України.

Можна було б зосередитися й на інших аспектах цього відгуку. На вишуканій Кочуровій мові (що так контрастує із драматичним подієвим планом). На його музикознавчій ерудиції. На європейському векторі Кочурових мистецьких проєкцій та орієнтацій (а III рейх, між іншим, зовсім не був палким прихильником культурної Європи, вважаючи її «гнилою» та «декадентською», як і сталінські ідеологічні служби). Але перша й головна мета нашої публікації – повернути у широкий науковий та читацький обіг призабутий «полтавський», тобто справді український, тобто щиро кочурівський, живий і донині текст.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Кочур Г. Пам'яті вчителя / Григорій Кочур // Літературна Україна. – 1962. – 26.01. [До 20-ліття від дня смерті С. Савченка].
2. Кочур Г. Трохи споминів (До 80-річчя з дня народження С. В. Савченка) / Григорій Кочур // Література та переклад. Дослідження. Рецензії. Літературні проєкти. Інтерв'ю / Григорій Кочур. – К. : Смолоскип, 2008. – . – Т. 1. – 2008. – 612 с.
3. Кочур Г. Про Миколу Зерова // Література та переклад. Дослідження. Рецензії. Літературні проєкти. Інтерв'ю / Григорій Кочур. – К. : Смолоскип, 2008. – Т. 1. – 612 с. – С. 391-399.
4. Кочур Г. Марко Черемшина / Г. Кочур // Голос Полтавщини. Український часопис міста й села. – Ч. 44 (62). – 1942. – 28.05. – С. 3.
5. Кочур Г. Поль Верлен / Г. Кочур // Голос Полтавщини. Український часопис міста й села. – Ч. 77 (95). – 1942. – 18.07. – С. 3.

6. Кочур Г. Ж. М. Ередія / Г. Кочур // Голос Полтавщини. Український часопис міста й села. – Ч. 116 (134). – 1942. – 31.08. – С. 2.
7. Кочур Г. Стендаль / Г. Кочур // Голос Полтавщини. Український часопис міста й села. – Ч. 121 (139). – 1942. – 13.09. – С. 2.
8. Кочур Г. Стефан Малларме / Г. Кочур // Голос Полтавщини. Український часопис міста й села. – Ч. 127 (145). – 1943. – 27.09. – С. 2.
9. Кочур Г. Переклад в українській літературі / Г. Кочур // Голос Полтавщини. Український часопис міста й села. – Ч. 127 (145). – 1943. – 27.09 – С. 2.
10. Кочур Г. На прем'єрі (думка глядача) / Г. Кочур // Голос Полтавщини. Український часопис міста й села. – Ч. 99 (117). – 1942. – 14.08. – С. 4.
11. Кочур Г. З життя художніх майстерень / Г. Кочур // Голос Полтавщини. Український часопис міста й села. – Ч. 101 (119). – 1942. – 16.08. – С. 3.
12. Кочур Г. : Бібліогр. покажч. : [у 2 ч.] / [уклад. Г. Домбровська, З. Домбровська ; наук. ред., авт. передм. Р. Зорівчак ; редкол. : Б. Якимович (голова) та ін.]. – 2 вид., доопрац. і доповн. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – . – Ч. 1. – 2006. – 264 с.
13. Кочур Г. : Бібліогр. покажч. : [у 2 ч.] / [уклад. Г. Домбровська, З. Домбровська ; наук. ред., авт. передм. Р. Зорівчак ; редкол. : Б. Якимович (голова) та ін.]. – 2 вид., доопрац. і доповн. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – . – Ч. 2. – 2006. – 496 с.
14. Кочур Г. Марко Черемшина // Література та переклад / Кочур Григорій. – Т. 1. – С. 274-275.
15. Кочур Г. Вступне слово до поезій Ж. М. Ередія зі збірки «Трофеї» у перекладі Д. Паламарчука / Григорій Кочур // Всесвіт. – 1994. – № 10. – С. 123.
16. Кочур Г. Поезія Поля Верлена : [передмова] / Григорій Кочур // Лірика / Верлен П. ; [пер. з фр. М. Рильський, М. Лукаш, Г. Кочур]. – К. : Дніпро, 1968. – С. 5–24. – (Серія «Перлини світової лірики»).

МАРИНА НОВИКОВА

#### ПОЛТАВСКИЕ СЮЖЕТЫ ГРИГОРИЯ КОЧУРА

Данная статья посвящена глубокому анализу полтавских сюжетов известного переводчика, филолога, литературоведа Григория Кочура. Детальному рассмотрению подвергаются литературные статьи и заметки, написанные Г. Кочуром в местных газетах во время пребывания в оккупационной Полтаве.

**Ключевые слова:** сюжет, мотив, образ, стиль, перевод.

MARINA NOVIKOVA

#### POLTAVA PLOTS OF GRIGORIY KOCHUR

This article is devoted to the depth analysis of Poltava stories of the famous translator, philologist, literary critic Grigoriy Kochur. The literary articles and notes written by G. Kochur in local newspapers being in Poltava during the occupation are in the detailed consideration.

**Key words:** plot, motif, image, style, translation.

Одержано 2.09.2011 р., рекомендовано до друку 15.11.2011 р.